

Mit játszottak a kecskeméti színészek Jellasich parancsára?

(Egy lap Kecskemét színészetének krónikájából.)

Bayer Józseftől kezdve sokan foglalkoztak a kecskeméti hivatásos színészet történetével. Hogyne foglalkoztak volna! Erdélyt nem tekintve, Pest után az első magyar város volt, ahol a hivatásos színészet zászlót bontott. Az úttörő színészgárdának több tagja volt kecskeméti, vagy ha nem a származás, más szálak fűzték a Duna-Tiszaköz nagy városához. Megvallom, magam is szívesen böngészgettem Kecskemét színészetének történetében.

Különösen a színészettörténet egyik hősi szakasza, a szabadságharc alatti színészkedés ügye izgatott. A helyi színikrónikások erről az időről azt írták, hogy volt itt a szabadságharc alatt egy színtársulat, Mátrai Istváné, de bizony ez nem sok víz-zavart. 1848. december 6-tól 1850. február 3-ig időztek itt Mátraiék. Ez alatt az idő alatt mindössze három előadást tartottak, mégpedig 1849. februárjában, márciusában és augusztusában egyet-egyet. A márciusit egyenesen Jellasich parancsára.

Nem hiszem, hogy a kecskeméti színészek ilyen hallgató ajakkal vészelték át a nagy napokat. Molnár György emlékiratai egészen más képet adnak a szabadságharc alatti magyar színészetről. Nem szünetelnek egy perccel sem. Legfeljebb a társulatok összetételében okoznak változásokat a történeti események. Van olyan társulat, hogy csak nő tagjai vannak. A férfiak egytől egyig beálltak honvédek. Máskor — különösen olyankor, ha az egyenetlenkedő magyar hadvezetés miatt a honvédséget megszorítják — hirtelen feldúzzad a társulatok tagjainak száma. A bűdosó honvédek leginkább a vándortársulatok soraiban tudnak elrejtőzni az üldözőik elől.

Nem tudtam belenyugodni abba, hogy csak éppen Kecskeméten ment volna minden gyávábban, megalkuvóbban. Nekiestem a levéltár színházi rekeszének. Levertem a port néhány megsárgult színlapról. Így került a kezembe az alábbi régi színlap, amely ezeket mondta:

K e c s k e m é t
vasárnap, december 24-én 1848
Mátrai István igazgatása alatt adatik
P A R L A G I J A N C S I
vagy
a szerelem csodái.

Életképből merített vígjáték 2 szakaszban, 4 felvonásban
írta Castelli Ferdinánd, magyarosította Kovacsóczy.
Rendező: Szuper Károly.

A színlap két szálát adott a kezembe a további kutatáshoz. Az egyik a nyomda neve, ahol a színlap készült. Ez Kecskemét első könyvnyomdája volt. Ahol egy színlapot nyomtattak, nyomtathattak többet is. Szerencsére megvannak a nyomda régi üzleti könyvei. Lapozom a nagy foliánst. Gyorsan, gyorsan előre a kritikus időponthoz. Sejtelmem nem csal. 1848. december 8., 9., 13., 15. és 28-áról vannak feljegyezve színlap rendelések. Egyszerre több napra szóló színlapot is rendel a direktor. Valószínűleg ilyen több napos rendelési csoportban készült a december 24-i színlap is. Már ezzel megdőlt az az állítás, hogy az egész szabadságharc ideje alatt csak 3 előadást tartottak színészeink. De további rendelések is vannak. 1849. jan. 5. és 13-án rendel újabb színlapokat a direktor. Január 24-én a sűgő részére színházi zsebkönyvet nyomtatnak. Hej, ha egy példánya a kezembe jutna! Február 1-én játékszíni jelentés, február 3-án megint színlap készül. A rendelő pontosan fizeti a megrendelt nyomtatványok árát, amit bajosan tehetne meg, ha nem volna közönsége és bevétele. A nyomdász bejegyzése szerint a február 3-i színlap utolsóként készült. De mégsem lett utolsó, mert a harci események miatt a társulat itt rekedt. Március 9-én két színlapot rendeltek Mátraiék. Az egyik 10-ére, a másik 11-re szőtt. Hátha ezek lesznek, vagy ezek egyike a Jellasich-féle parancsszavas előadás színlapja? Utánanézek jegyzeteimben. Csalódottan forgatom tovább a nyomdai főkönyvet. Jellasich

csak március 12-én vonult be Kecskemétre, és 16-án már távozott. A két márciusi színlapnak tehát semmi köze sincs Jellasich rückwertskonzenrierung-os vitézségéhez. 1849. május 5-ig mincs több színlap-rendelés. Onnan kezdve rendszeresen készíti a nyomda a társulat színlapjait egészen július 25-ig. De július 28-án már Hagnau parancsait ontják a fekete gépek. Szeptember 2-től indul meg megint a színlapok nyomtatása.

A Jellasich-féle parancs-előadásnak semmi nyoma. Talán nem is volt igaz. Talán csak egy szép legenda, ami az eredeti forrás felkutatása nélkül kiszaladt az egyik színikrónikás tolla alól, és amit aztán a későbbi krónikások kritika nélkül továbbadtak. A színlapok nyomtatásának kutatása zsákutcába vezetett. Legalább a darabok címét feljegyezte volna a nyomdász, hogy megtudhattam volna, mit adtak, mi kellett az akkori mélyen tisztelt publikumnak!

Próbálok vigasztalni magamat, hogy lám, mégsem volt egészen eredménytelen ez a böngészés. Annyit megállapítottam, hogy egy és egynegyed viharos év alatt nemcsak három előadást tartottak. De az a fránya Jellasich-féle előadás nem hagy nyugodni. Úgy érzem, hogy éppen abban kell lennie annak a haladó hagyománynak, ami példát mutat a múltból a mának és a jövőnek.

Akkor eszembe jut, hogy a színlapon egy nagyon ismerős név van: Szuper Károlyé. Ő volt a társulat rendezője. Petőfi-kutatásaim során találkoztam vele. Naplót vezetett színészi működéséről. Petőfi kecskeméti színészkedésének néhány érdekes adatát naplójából ismertem meg. De akkor csak a napló Petőfi korabeli adatait néztem át. Hátba van folytatása? S van!

1848. december 6-tól jegyzi Szuper a kecskeméti eseményeket. Természetesen feljegyzi, hogy december 17-én az ő „Tömeges népfelkelés” című eredeti darabját játsszák szokatlanul nagy közönség előtt. Es ime benne van a naplóban Jellasich is. 1849. március 12-én vonult be Kecskemétre Jellasich és Ottinger tízezer emberrel. A németekből és horvátokból álló katonaság zeneszó mellett jött a városba. A város útait lezárták. Senkinek se ki, se be!

Március 14-én Mátrai igazgató helyett Szuper főrendezőt vonta felelősségre egy német tiszt, hogy miért nem tartanak előadásokat. Szuper a háborús helyzettel meg avval mentegetődzött, hogy nem tudnak németül, csak magyarul. A tiszt megnyugtatta, hogy köztük is sok a magyarul tudó. A „Tündérlak” című darabot vették elő. A színház megtelt katonasággal. Civil egy sem váltott jegyet. A tisztok parancsára az utcáról hajtottak be báméskodókat, főleg fiatal cselédányokat a nézőtérre, hogy ne csak katonák legyenek ott. A katonák aztán saját maguk kezdték színházat játszani. Felmentek a színpadra is. Beleszóltak a szereplők beszédébe. A helyzet már botrányossá kezdett fajulni, mikor egy ezredes leparancsolta a gazdálkodókat a színpadról. Szuper nagyot fordított a sűgőkönyvön, és hirtelen befejeztette az előadást.

Nagy zajjal távoztak a „műértők” a színházból. De néhány tiszt visszamaradt. A színésznőket keresték.

— Wo sind die Damen, wo sind die Damen? — faggatták Szupert, mert hogy ők mulatni akarnak a hölgyekkel.

Szuper elkészült a legrosszabbra, de mikor megtudta, hogy a színésznők baj nélkül kijutottak a színházból, bátran kivágta:

— A színészek játszani tartoznak önöknek, mint mindenkinek, de mulatni senkivel sem kötelezhetők!

Március 16-án maga Jellasich hívatta a plébániára, ahol szállása volt, Mátrait. Mátrai maga helyett Szupert küldte. Szuper előbb a papokkal beszélt, azután jelentette be magát kissé viszolyogva Jellasichnál. Jellasich tiszta magyar nyelvű beszéddel figyelmeztette Szupert, hogy a társulat haladéktalanul kezdje meg a rendszeres előadásokat. Szuper a két nappal előbb történt botrányra hivatkozott. Jellasich ígéretet tett, hogy személyesen megjelenik a színházban, és ezzel lehetlenné teszi a botrány megismétlődését. A katonai zenekar közreműködésére is intézkedést ígért.

Szuper lehangoltan ment vissza a társulathoz. Mitévők lehetnek? A bán parancsára készülniök kellett az előadásra. Egy német vígjátékot vettek elő. Eppen a próbához akartak fogni, amikor kintről dobpergés és trombitaszó hallatszott. Riasztották a katonaságot, mert híre jött, hogy közelednek a városhoz a magyar csapatok. Mintha a szél hajtotta volna őket, úgy tűntek el a városból Jellasichék ágyústól, municióstól. A színtársulat pedig megmenekült a kényszerelőadástól.

Joós Ferenc